

Marosi György Csongor – Fehér Csongor

A konzervatív önértelmezés két arca: normatív és személyes dimenziók

The Two Faces of Conservative Self-Understanding: Normative and Personal Dimensions

„Egységesített recenzió”

Zárug Péter Farkas – Kolczonay Katalin (szerk.): *Konzervatív gondolatok (Conservative Thoughts)*

Polgári Szilvia (szerk.): *Beszélgetések vágatlanul. (Conversations: Uncut Version)*

ÖSSZEFOGLALÁS

Zárug Péter Farkas és Kolczonay Katalin szerkesztett kötete, a *Konzervatív gondolatok*, valamint Polgári Szilvia *Beszélgetések vágatlanul* című munkája együtt olvasva a kortárs, XXI. század eleji magyar konzervatív önértelmezés két eltérő, de egymást kiegészítő megjelenési módját tárja fel a megszólaltatott polgári-konzervatív értelmiségiek által. Az egyik kötet fogalmi, kulturális és erkölcsi szinten rajzolja meg a konzervatív gondolkodás önleírását, a másik ugyanezt a szellemi világot portréinterjúkban, életutakban és megszólalói karakterekben teszi láthatóvá. A két mű közös olvasása azért különösen termékeny, mert egyszerre mutatja meg a konzervativizmus normatív nyelvét és szemé-

lyes megtestesülését. A recenzió arra a következtetésre jut, hogy a két könyv nem azonos műfaji súllyal és nem azonos módszerrel, de egyaránt hozzájárul a konzervatív gondolkodás mai magyar nyelvének, ethosának és kulturális önvédelmének megértéséhez. E hozzájárulás akkor válik igazán értékelhetővé, ha a köteteket a mai konzervatív értékek – történeti emlékezet, közjó, hivatás-etika, kulturális folytonosság, család- és közösségközpontúság, valamint a szabadság és rend egyensúlya – felől mérlegeljük.

Kulcsszavak: konzervativizmus, portréinterjú, politikai gondolkodás, kulturális emlékezet, XXI. század

MAROSI GYÖRGY CSONGOR, PhD-hallgató, tudományos kutató Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, Széll Kálmán Állam-pénzügyi Kutatóműhely, MCA Collegium Professorum Hungarorum E-mail: gyorgy.csongor.marosi@makovecz-campus.hu;

FEHÉR CSONGOR, tudományos kutató, MCA Collegium Professorum Hungarorum, Esztergom-Budapesti Főegyházmegye, állandó diakónusa. E-mail: feher.csongor@outlook.com;

SUMMARY

Read together, *Conservative Thoughts*, edited by Péter Farkas Zárug and Katalin Kolczonay, and Szilvia Polgári's *Conversations: Uncut Version* reveal two distinct yet complementary models of contemporary Hungarian conservative self-understanding of the civil-conservative intellectuals featured in the two volumes. One of the books outlines the self-description of conservative thought at the conceptual, cultural, and moral levels, while the other renders the same intellectual world visible through portrait interviews, life trajectories, and the personal character of its speakers. Their joint reading is particularly fruitful because it reveals at once the normative language and its personal embodiment of conservative thought. This review argues that, although the two books differ in genre, method, and scope, both contribute to an understanding of the contemporary Hungarian language, ethos, and cultural self-defence of conservative thought. That contribution becomes especially meaningful when the volumes are assessed in light of contemporary conservative values such as historical memory, the common good, vocational ethics, cultural continuity, family- and community-centredness, and the balance between liberty and order.

Keywords: conservatism, portrait interview, political thought, cultural memory, twenty-first century, review

A recenzió központi állítása, hogy a két kötet együttes olvasata nélkülözhetetlen a kortárs magyar konzervatív önértelmezés kettős – normatív és személyes – szerkezetének megértéséhez. Míg a *Konzervatív gondolatok* a konzervatív világlátás fogalmi, erkölcsi és közéleti önleírását adja, addig a *Beszélgetések* vágtalanul ugyanezen szellemi világ emberi hordozóit, hivatásrendjeit és megszólalási karaktere-

reit teszi láthatóvá. A szerkesztett kötet több rövid, sűrű tételmondatokkal dolgozik: Fehér M. István szerint „a konzervativizmus nem első-sorban egy elmélet, hanem egy attitűd” (Zárug & Kolczonay, 2022, 115.), Béres József pedig úgy fogalmaz: „A gondolat legyen jó és igaz” (Zárug & Kolczonay, 2022, 69.). Ugyanehhez az értékhorizonthoz kapcsolható Melocco Miklós megállapítása is: „A területem csendes. Nincs jelszavam. Hacsak az nem, hogy a minőség esztétikai érték”, valamint Szidiropulosz Archimédész hangsúlyos önmeghatározása: „Hűség a nemzethez, hűség a barátokhoz, hűség a családnak, hűség az elvekhez.” Polgári Szilvia interjúkötetében ugyanez a normatív tér a beszélgetéscímek szintjén is kirajzolódik: „Csak jogok?” (Polgári, 2018, 23–35.), „Legyen dimenzióváltás!” (Polgári, 2018, 57–66.) és „A függetlenség csak mítosz” (Polgári, 2018, 79–90.) nem pusztán figyelemfelkeltő címek, hanem a kötet egészének értékvitatérét kijelölő tömör tézisek.

A KÉT KÖTET KÖZÖS HORIZONTJA

A két könyv közös tárgya nem egyszerűen a „konzervatív” szó, hanem annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy mit jelent ma Magyarországon konzervatívnak lenni. E kérdésre azonban eltérő műfaji válaszok születnek. A Konzervatív gondolatok inkább szellemi tablót ad: különböző életutak, szakmai tapasztalatok és kulturális nézőpontok felől engedi kibontakozni a konzervatív szemlélet belső logikáját. A Beszélgetések vágtalanul ezzel szemben nem definíciókat és tételmondatokat állít egymás mellé, hanem olyan személyiségeket szólaltat meg, akiknél a hivatás, az önértelmezés és a közéleti gondolkodás egymást átható valóságként jelenik meg. Az egyik kötet a fogalmi háttér, a másik a személyes hang felől teszi megragadhatóvá ugyanazt a szellemi klímát.

A két könyv közös horizontja a mai konzervatív értékek felől válik különösen jól értelmezhetővé. A konzervativizmus ugyanis ma nem pusztán politikai önmegjelölés, hanem kulturális és antropológiai állásfoglalás is. A történeti emlékezet megbecsülése, a személy méltóságának védelme, a család és a köztes közösségek jelentősége, a tradíció átörökíthetősége, a közjőhöz kötött szabadság, továbbá a valóság iránti intellektuális alázat mind olyan értékek, amelyekhez képest mérhető, hogy egy adott kötet mennyiben tud többet mondani a napi politikai szólalomoknál. Mindkét mű ott válik igazán érdekessé, ahol a konzervativizmust nem ideológiai címkének, hanem habitusnak, látásmódnak és erkölcsi fejelemnek mutatja.

Nemzetközi kontextusban a két kötet azért is figyelemre méltó, mert olyan kérdésekre rezonál, amelyek az angolszász és a kontinentális konzervatív gondolkodásban egyaránt visszatérően jelen vannak: miként egyeztethető össze a szabadság és a rend, a nemzeti hagyomány és a modern pluralizmus, a kulturális kontinuitás és az intézményi reform. E tekintetben a magyar megszólalások nem elszigetelt jelenségek, hanem beleilleszkednek abba a szélesebb nemzetközi vitatérbe, amely Burke, Oakeshott vagy Scruton örökségétől a kereszténydemokrata és közösségelvű európai gondolkodásig a politikai közösség erkölcsi alapjait, a köztes intézmények védelmét és a civilizációs önazonosság kérdését állítja előtérbe. A recenzált művek sajátossága ugyanakkor éppen az, hogy ezt a tágabb konzervatív nyelvet magyar történeti tapasztalatokkal, közép-európai érzékenységgel és személyes életutakkal telítik.

Elméleti szempontból azonban célszerű volna világosabban megkülönböztetni a konzervativizmus egyes típusait. Az angolszász hagyomány inkább a prudenciát, az intézmények organikus fejlődését és a társadalmi gyakorlat-

ban kikristályosodó rendet hangsúlyozza, míg a kontinentális – részben kereszténydemokrata, részben történeti-jogi – konzervativizmus erősebben kapcsolódik az állam, a nemzet, a történeti alkotmányosság és a közjó fogalmához. Hasonlóan fontos a kulturális és a politikai konzervativizmus szétválasztása is: az előbbi életformát, műveltségi örökséget és antropológiai önértelmezést véd, az utóbbi intézményi és kormányzati nyelvre fordítja ezeket az értékeket. A két recenzált kötet legnagyobb eredménye éppen az, hogy e két szint közötti átjárást láthatóvá teszi, ugyanakkor egyik sem ad teljes fogalmi térképet arról, miként viszonyul egymáshoz kulturális habitus, politikai program és civilizációs önvédelem.

KONZERVATÍV GONDOLATOK

Zárug Péter Farkas és Kolczonay Katalin szerkesztett kötetének egyik legnagyobb érdeme, hogy nem a konzervativizmus leegyszerűsített, kampányszerű használatát ismétli. Nem ideológiai röpirat, és nem pártpolitikai kézikönyv, hanem olyan megszólalások együttese, amelyekből az a felismerés rajzolódik ki, hogy a konzervatív gondolkodás elsődlegesen nem programpontok összessége, hanem valóságérzékelési mód. Ez a mód a történeti tapasztalat komolyan vételéből, az emberi tökéletlenség belátásából, a kipróbált formák megbecsüléséből és a veszteség nélküli újratervezés illúziójának elutasításából táplálkozik. Nem a változás tagadása beszél belőle, hanem a mérték, a prudencia, a folytonosság és a felelős reform nyelve.

Mai konzervatív mérce szerint ez a megközelítés kifejezetten erősség. A kortárs konzervatív gondolkodás egyik alapfeladata éppen az, hogy ellenálljon a valóságot leegyszerűsítő absztrakcióknak, a társadalmi és kulturális intézményeket pusztán technikai eszközzé redukáló szemléletnek, valamint a hagyomány és

identitás kiüresítésének. A kötet azon megszólalásai a legerősebbek, amelyek a konzervativizmust nem múltba forduló nosztalgiaként, hanem pozitív rendfoglalomként értik: olyan valóságérzékelési módként, amely őrizni kívánja mindazt, ami emberi léptéket, erkölcsi tájékozódást és közösségi folytonosságot biztosít.

A kötet külön érdeme, hogy a konzervativizmust nem zárja a szűken vett pártpolitikai diskurzusba. A művészet, a tudomány, a gazdaság, a nyelv, a hagyomány és a közösségi emlékezet felől érkező hangok együtt arra utalnak, hogy a konzervatív gondolkodás itt elsősorban civilizációs és kulturális önértelmezésként van jelen. A digitális nyilvánosság, a gyors ideológiai polarizáció és az identitás fragmentálódása korában a konzervativizmus hitelessége azon múlik, képes-e egyszerre védeni a rendet és nyitottnak maradni a valóság tényleges kérdéseire. E kötet legjobb részei ezt a kettős feladatot érzékeltetik.

A recenzió mérleghez azonban hozzátartozik a korlátozó körülmények élesebb megnevezése is. A könyv rövidege és vállalt műfaja miatt inkább karakteres önértelmezések gyűjteménye, semmint teljes konzervatív eszmétörténeti szintézis. Ennél fontosabb kritikai észrevétel azonban, hogy a kötet nem reflektál kellő mélységben a konzervativizmus belső pluralizmusára: a vallási, kulturális, gazdasági és politikai konzervativizmus közötti különbségek, egymással való feszültségei és önkorrektív lehetőségei csak érintőlegesen jelennek meg. Mai konzervatív szempontból különösen fontos volna annak kifejtése, mi különbözteti meg a hagyomány megbecsülését a rutin védelmétől, a kulturális önvédelmet a bezárkózástól, valamint a normatív rendfogalmat a pusztai politikai identitásörzéstől. A kötet erénye vitathatatlan, de éppen ott marad adós az önreflexióval, ahol a kortárs konzervatív gondolkodás legerősebben igényelné differenciált önleírást.

BESZÉLGETÉSEK VÁGATLANUL

Polgári Szilvia kötete más eljárással, de hasonló szellemi igénnyel közelít. A Beszélgetések vágatlanul legnagyobb erénye, hogy a portréinterjú műfaját nem gyors idézhetőségre, hanem megértésre használja. A „vágatlanul” nem csupán formai jelzés, hanem szerkesztői elv: a megszólalók nem rövid közéleti mondások hordozóiként jelennek meg, hanem saját gondolkodásuk belső ívében. A kötet egyszerre dokumentum, portrészorozat és egy meghatározott értelmiségi közeg önbemutatója.

A megszólalók köre önmagában is beszédes. A történész, az orientalista és klasszika-filológus, a rendező és publicista, az orvos, a közgazdász, a történész-közíró, valamint az újságíró együtt nem esetleges névsort alkotnak, hanem egy jellegzetes polgári-konzervatív értelmiségi mezőt rajzolnak ki. Szerencsés Károly esetében a történeti emlékezet erkölcsi felelőssége („Ahogy rendeltetett”, Polgári, 2018, 11–21.), Maróth Miklósnál a civilizációs és normatív horizont („Csak jogok?”, Polgári, 2018, 23–35.), Gágyor Péternél a kulturális útkeresés és hivatásélmény („Utak”, Polgári, 2018, 37–46.), Kásler Miklósnál a polihisztor-látásmód („Egy polihisztor szemével”, Polgári, 2018, 47–56.), Lentner Csabánál a gazdaság normatív szemlélete („Legyen dimenzióváltás!”, Polgári, 2018, 57–66.), Gulyás Lászlónál a történeti és nemzeti perspektíva („Magyar tollal, magyar szívvel”, Polgári, 2018, 67–77.), Szentesi Zöldi Lászlónál pedig a szuverenitás és közéleti nyelv kérdése („A függetlenség csak mítosz”, Polgári, 2018, 79–90.) kerül előtérbe.

Külön bekezdést érdemel a gazdasági dimenzió. Lentner Csaba beszélgetésének már a címe – „Legyen dimenzióváltás!” – is arra utal, hogy a konzervatív gondolkodás gazdasági nyelve nem merül ki a piaci automatizmusok elfogadásában. A kötet e pontján a piac és a

közjó, a fiskális fegyelem és a társadalmi felelősség, valamint az állam koordináló szerepe és a polgári autonómia közötti feszültségtér válik láthatóvá. Ez azért különösen fontos hozzáadott érték, mert a magyar konzervatív önértelmezés egyik tartós dilemmája éppen az, miként lehet egyszerre védeni a vállalkozás szabadságát, a pénzügyi fegyelmet és a nemzeti közösség hosszabb távú reprodukciójához szükséges közpolitikai kereteket.

Maróth Miklós megszólalásában a konzervatív önértelmezés nemcsak civilizációs, hanem intézményépítő nyelvet is kap. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem megszervezéséről szólva hangsúlyozza, hogy az új egyetem feladata az volt, hogy a filozófiát, a szociológiát és más társadalomtudományokat „más szellemenben” művelje, vagyis a szellemi infrastruktúra kérdését is a kulturális önazonosság részének tekinti (Polgári, 2018, 25–26.). Kásler Miklós interjúja e gondolatkörhöz kapcsolódva a hivatás-etika és a nemzeti önismeret dimenzióját erősíti fel: az orvos–beteg kapcsolatot rendkívüli bizalmi viszonyként írja le, amely nem redukálható egyszerű „egészségügyi szolgáltatásra” (Polgári, 2018, 50–51.), a Nemzeti Nagyvizit kapcsán pedig azt emeli ki, hogy a magyarság sorskérdései csak több tudományág együttes nézőpontjából érthetők meg (Polgári, 2018, 53–54.).

E megszólalások akkor értékelhetők igazán, ha a mai konzervatív értékek felől is mérlegre tesszük őket. A kötet egyik alapvető erénye, hogy a konzervativizmust nem elvont doktrínaként, hanem megélt hivatásrendként mutatja meg. A személyes életút nem válik el a közösségi orientációtól; a szakmai teljesítmény nem magánkarriereként, hanem tágabb kulturális és nemzeti összefüggésekbe illesztve nyer értelmet. Ez különösen fontos ma, amikor a közéleti megszólalásokat sokszor a szerepépítés, az azonnali önkifejezés és a konfliktuslogika ural-

ja. A kötet ezzel szemben azt sugallja, hogy a hiteles konzervatív megszólalás alapja a fegyelem, a hivatás, a műveltség és a közösséghez kötött személyes felelősség.

A válaszok rövid értékelése alapján a kötet legerősebb részei ott találhatóak, ahol az egyéni pályáivék történeti és közösségi távlatba kapcsolódnak. Különösen azok a beszélgetések meggyőzőek, amelyekből nem csupán vélemény, hanem világlátás bontakozik ki. Az „Ahogy rendeltetett” című beszélgetés zárhangja – „Az élet: csoda” (Polgári, 2018, p. 21.) – jól mutatja, hogy a portrék nem pusztán közéleti álláspontokat, hanem egzisztenciális tapasztalatot is közvetítenek. A történeti és civilizációs mélységgel rendelkező megszólalások jól érzékeltetik, hogy a konzervatív gondolkodás nem az újtól való félelem, hanem a tapasztalat megbecsülése. A kulturális és személyesebb hangvételű interjúk közelebb hozzák az olvasóhoz ezt a világot, a hivatás- és közszolgálat-központú megszólalások pedig a közjó, a rend és a felelősség kapcsolatát világítják meg.

A kritikai egyensúly kedvéért itt is szükséges pontosabban megnevezni a fenntartásokat. A kötet belső kohéziója és partneri hangneme kétségtelenül erénye, ugyanakkor részben korlátja is. A kérdező tiszteletteljes közelsége olvasmányosságot teremt, de a portrék viszonylag homogén értelmiségi mezőt reprezentálnak, s emiatt kevesebb teret kapnak a konzervatív gondolkodás belső vitái, törésvonalai és önkorrektív kísérletei. A mai konzervatív értékrend felől ez azért lényeges hiány, mert a hiteles önértelmezéshez nem elég a közös értékhorizont megjelenítése; szükséges a reflexív önvizsgálat, a vitaképesség és az eltérő konzervatív nyelvek egymás mellé állítása is. A kötet nagy értéke, hogy megőrzi az emberi hangot; éppen ezért érezhető hiányként, hogy ritkábban kényszeríti valódi intellektuális önpróbára megszólalóit.

Mindazonáltal e fenntartások nem gyengítik, inkább pontosítják a kötet értékét. A személyes pályáiv és a közösségi orientáció nem válik egymástól; a szereplők nem magánéleti különlegességeik miatt érdekesek, hanem azért, mert életútjukat tágabb kulturális, történeti és nemzeti keretben értelmezik. A kétnyelvűség pedig nem pusztán kiadói megoldás, hanem kulturális gesztus is: azt sugallja, hogy az itt megszólaló szellemi teljesítmények nem kizárólag belső használatra valók, hanem tágabb befogadói horizonton is értelmezhetők.

ÖSSZEGZÉS

A két könyv összeolvasása különösen termékeny vállalkozás. A Konzervatív gondolatok inkább a fogalmi és erkölcsi háttér, a Beszélgetések vágtalanul inkább az emberi hang és a szellemi karakter felől közelít. Az egyik a konzervativizmus nyelvét és önleírását, a másik annak megszólalási formáit és hordozóit mutatja meg. Együtt azt a belátást erősítik meg, hogy a konzervativizmus nem pusztán politikai pozíció, hanem emlékezet, rendérzék, mértéktudat, hivatásetica és közösségi felelősség.

A mai konzervatív értékekkel való összevetés tovább erősíti ezt a megállapítást. Mindkét kötet arra emlékeztet, hogy a konzervativizmus csak akkor marad szellemi erő, ha több tud lenni identitásjelzőnél: ha képes védeni a személy méltóságát, a család és a köztes közösségek jelentőségét, a történeti emlékezetet, a hivatás felelősségét, a kultúra örökíthetőségét, valamint a közjó és a gazdasági fegyelem összetartozását. E két mű nem végleges definícióját adja a konzervativizmusnak, hanem visszaad belőle valamit: történeti komolyságát, emberi súlyát és kulturális felelősségét. Ebben áll valódi recenziói értékük és jelenkori aktualitásuk is.

Különösen időszerűvé válik a két kötet mondanivalója olyan korszakban, amikor a kon-

zervatív önértelmezés egyszerre kényszerül önvédelemre és önmagyarázatra. A bemutatott megszólalások jelentősége abban ragadható meg, hogy a konzervativizmust nem pusztán politikai küzdelemként, hanem kulturális és erkölcsi önértelmezésként mutatják fel. Ebből következően a polgári-konzervatív értékvilág sem szűkíthető le pártpolitikai azonosulásra: mélyebb rétegeit a nevelés, a műveltségi örökség, a családi és közösségi tapasztalat, valamint a történeti felelősségtudat alakítja.

RÖVID IRODALMI ÖSSZEFOGLALÓ

A két kötet együttesen a kortárs magyar konzervatív gondolkodás két eltérő, de egymást kiegészítő megjelenési formáját mutatja be. A Konzervatív gondolatok című szerkesztett kötet elsősorban fogalmi, értékelvi és közéleti összefüggésekben tárja fel a konzervatív szemléletmódot, míg Polgári Szilvia Beszélgetések vágtalanul című munkája portrébeszélgetéseken keresztül teszi láthatóvá ugyanennek a szellemi világnak a személyes, hivatásbeli és karakterbeli dimenzióit. Együtt olvasva a két mű hozzájárul ahhoz, hogy a magyar konzervatív önértelmezést ne pusztán politikai állásfoglalásként, hanem kulturális, erkölcsi és személyes valóságként értsük meg.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A recenzió a Makovecz Campus Alapítvány Collegium Professorum Hungarorum Közgazdaságtani Műhelyének szellemi aurájában készült.

A BEMUTATOTT KÖNYVEK

Zárug Péter Farkas - Kolczonay Katalin, (szerkesztők). (2022) *Konzervatív gondolatok*. L'Harmattan Kiadó (Interjúalanyok: Melocco

Miklós, Szvorák Katalin, Fehér Zsombor, Szidiropulosz Archimédész, Béres József, Lentner Csaba, Somogyi Győző, Fehér M. István)

A kötet online elérhetősége: <https://harmattan.hu/konzervativ-gondolatok-2738>

Polgári, Szilvia(2018) *Beszélgetések vágatlanul. Polgári Szilvia portrészorozata = Conversations: Uncut Version: Szilvia Polgári's Portrait Series*. Egyesület Közép-Európa Kutatására (Interjúalanyok vol-

tak: Szerencsés Károly, Maróth Miklós, Gágyor Péter, Lentner Csaba, Kásler Miklós, Gulyás László, Szentesi Zöldi László)

A kötet online elérhetősége:

https://acta.bibl.u-szeged.hu/73179/1/kek_mono_018.pdf

https://www.researchgate.net/publication/404051039_Beszélgetések_vagatlanul_-_Conversations_Uncut_Version